

KIRJOITTAMINEN

Puheenvuoro Alkoholi- ja huumeutkijain seuran tilaisuudessa "Virittävä valistus ja märkä pilvi – Juha Partasen muistoseminaari", Helsinki 17.11.2014.

Christoffer Tigerstedt

1

Pitkän tutkimusuran tehneiden henkilöiden julkaisuluettelot ovat kiinnostavaa luettavaa. Ne kertovat miten yksi aihe on johtanut toiseen, miten uran aikana on tapahtunut tutkimuskohteiden katkoksia, miten temaattiset painopisteet ovat säilyneet, ketjuuntuneet ja vaihtuneet. Lisäksi ne kertovat mitä kirjoittamisen lajityyppejä tutkija on suosinut, onko hän kirjoittanut yksin tai yhdessä, ja tietysti, onko hän kirjoittanut aiheista, joista meillä ei ollut aavistustakaan.

”Kirjoittaminen” tarkoittaa tässä puheenvuorossa mitä Juha Partanen julkaisi, mutta myös miten hän kirjoitti ja mitä kirjoittaminen hänelle merkitsi. Otan vauhtia jälkimmäisestä, hänen viimeiseksi jääneestä kirjoituksestaan, jonka otsikko on ”Wahlroos”. Se oli yksi Juhan kymmenistä kirjarvosteluista ja se ehti ilmestyä juuri ennen kuin hän kuoli. Tämä kirjoitus oli hänelle erityisen ylpeyden aihe, koska edellisestä kirjoituksesta oli kulunut jo muutama vuosi. ”En osaa kirjoittaa enää”, Juha toisteli hyväksyvään sävyyn, mutta ehkä vähän ihmeissään, kun hän viimeisinä vuosinaan kävi keskustelemassa seminaarissamme. ”Mutta nautin lukemisesta”, hän lisäsi. Kirjoittaminen oli Juhalle hyvin tärkeää, hänen kohdallaan verrattavissa lukemiseen ja keskustelemiseen.

Siksi tuo viimeinen kirjoitus oli niin tärkeä. Eräänlainen come back juuri ennen going away'ta. Minulle on kerrottu, että tuota kirjoitusta laatiessaan hän onnistui saavuttamaan sen keskittyneen mielentilan, jota hän haki, kun hän järjesteli ajatuksiaan paperille.

2

Juha Partanen toimitti vuonna 2008 julkaisuluettelonsa entiselle työyhteisölleen. Jos vertaan luetteloa tänä päivänä tutkimustyötä hakevien julkaisuluetteloihin, Juhan listaus on kelvoton. Se on monella tavalla rosainen. Se ei noudata minkään akateemisen tahon luokittelua esimerkiksi vertaisarvioituihin, vertaisarvioimattomiin tai suurelle yleisölle tarkoitettuihin artikkeleihin. Siinä

on vain isketty jutut peräperää, oli sitten kyse 600 sivun TANDEM-kirjasta tai sivun mittaisesta rykäisystä.

Bibliografiset tiedot ovat puutteellisia. Esimerkiksi kollegojen kanssa julkaistuista teksteistä lukee vain ”yhdessä Leena Metson kanssa” tai ”yhdessä Jussi Simpuran kanssa”, jolloin ei selviä kuka on ollut ykköskirjoittaja.

Jotkut esitelmät, joita ei ole koskaan julkaistu, ovat luiskahtaneet Juhan luetteloon mukaan. Ehkä hän piti juuri niistä erityisen paljon. Olen myös jäljittänyt toistakymmentä julkaistua artikkelia, jotka puuttuvat luettelosta kokonaan. Ehkä juuri ne eivät olleet hänen mieleensä. Ja löytyy myös pari yksittäistä vuotta itse virkauran ajalta, jolloin Juha ei julkaissut yhtään mitään.

Luettelo sinänsä on kyllä pitkä. Täydennyksien ja korjauksien jälkeen se sisältää 180 nimikettä. Mutta jos laskemme mukaan vain tutkimuskirjoituksia, pituus on ihan inhimillinen. Juhan omin sanoin hän oli ”aika laiska ihminen, ei kovin tuottelias”. Hän katsoi, että riittää ihan hyvin jos käytät kolmasosan päivästä työhön. ”Elämässä on niin monta muuta kiinnostavaa asiaa” (Partanen 2006a). Luettelo pidentää pienet, joskin usein painavat kirjoitukset: parikymmentä kirja-arviota, yli 20 lyhyttä lehtikirjoitusta, puolisen tusinaa tutkimuksellisia matkakertomuksia Tanskasta, Hollannista, Neuvostoliitosta, Japanista ja Singaporesta sekä tietysti 15 kolumnia, tai mitä ne nyt ovatkaan nuo 2000-luvulla syntyneet omalaatuiset yhdensivun mietelmät. (Niihin onkin syytä palata kohtapuoleen.)

Tärkein selitys Juhan jättämän julkaisuluettelon rosoiselle ilmiasulle lienee se, että hän välttyi pätkätyömaailmasta. Tästä hän huomautti eläkeläisenä usein. Hän oli ikionnellinen siitä, että työsuhde oli turvattu, yksi ja sama lähes 40 vuotta.

3

Jos Juhan julkaisujen määrä on ihan inhimillinen, niiden sisällöllinen laajuus on vähintään vaikuttava. Juha oli koulutukseltaan tilastotieteilijä, matemaatikko ja sosiologi, tässä järjestyksessä. Hänen julkaisuluettelonsa ensimmäinen nimike on tilastotieteen pro gradu vuodelta 1960 otsikoltaan ”Valinnan ja päätöksenteon matemaattiset mallit”. Tilastotieteilijänä hänet värvättiin vuonna 1963 Alkoholipoliittiselle tutkimuslaitokselle, josta hän sai vakipaikan. Seuraavana vuonna kiinnostus abstraktiin algebraan vei Juhan opiskelemaan Stanfordin USA:han keskelle koko maata ravistelevaa kansalaisoikeusliikehdintää. Hän palasi myöhemmin samana vuonna edelleen

tilastomatematisesti suuntautuneena mutta yhteiskunnallisesti entistä valveutuneempana ja uteliaampana tutkijana.

Matematiikan ja tilastotieteen peruja on vuonna 1966 ilmestynyt teos, joka nousi sosiologisen alkoholitutkimuksen klassikon asemaan ja josta Juha vastasi. Kyse on laajan kaksostutkimuksen sosiologisesta ja psykologisesta loppuraportista ”Juomiskäyttäytymisen periytyvyys. Tutkimus aikuisten kaksosten älykkyydestä, persoonallisuudesta ja alkoholinkäytöstä” (englanniksi), jossa kansakirjoittajina olivat Kettil Bruun ja Touko Markkanen. Siinä kirjoittajat toteavat ehkä hieman yllättäen, että ”alkoholismien perinnöllisyysmuuttujiin liittyviä tuloksia ei voida yleistää koskemaan muita kuin suomalaista yhteiskuntaa. Vastaavasti juomiskäyttäytymisen muuttujia koskevat tulokset eivät päde kaikissa yhteiskunnissa” (Partanen ym. 1966, 139; ks. myös Partanen 2006a, 1401). Tässä on jo ilmaistuna Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen sittemmin perinteeksi muodostunut vertailevan tutkimuksen vaade.

Vuoden 1968 säädetyin uuden alkoholi- ja keskiolutlain kynnyksellä Juha sai vastatakseen ns. Ravintolatutkimuksesta. Kaikki lähti ajatuksesta, että ”ravintolat voisivat edesauttaa suomalaisten alkoholinkäytön siistimistä” (Partanen 2006a, 1401). Tulokset eivät olleet toiveiden mukaisia: ravintoloissa humalluttiin enemmän kuin kodeissa. Juha summasi tutkimuksen tulokset sanomalla, että ”[j]uuri siksi [ihmiset] menivät ravintolaan” (mt.) – humaltuakseen. Tätä tutkimusta hän ei jälkepäin arvostanut kovin korkealle. ”Roskaa!”, hän kommentoi 45 vuotta myöhemmin. Miksi roskaa? Siksi, että se ei Juhan mukaan sisältänyt mitään yhteiskunta-analyysia ravintolainstituutiosta tai mistään muustakaan.

4

Juha oli hallinnut lukujen maailman tai ehkä lukujen maailma oli hallinnut häntä. Nyt niiden magia oli hälvenemässä. 1960-luvun toisella puoliskolla hän hautasi lopullisesti data-analyysin abstraktia logiikkaa käsittelevän väitösuunnitelmansa ja kirjoittautui yhteiskuntasuunnittelun jatkokoulutukseen (Partanen 1992). 1970-luvulla Juhasta tuli täysiverinen ja ainakin aluksi selvästi marxahtava, rakennesosiologinen yhteiskuntatieteilijä. Kouluna toimi Suomen Akatemian TANDEM-projekti – suomalaisen yhteiskunnan hallitsemistapaa, julkisuutta ja taloudellista perustaa tutkiva hanke. Se työllisti Juhaa vuodesta 1972 vuoteen 1977, jolloin hän oli virkavapaalla Alkoholipoliittiselta tutkimuslaitokselta. Juhan aiheiden avainsanoja olivat tieto, tiede, tutkimus; politiikka yleisesti, informaatiopolitiikka erityisesti; demokratia ja yhteiskuntasuunnittelu; valistus,

mainonta ja julkisuus. Tutkimuskumppaneina olivat sosiologi Jukka Gronow ja journalisti Pertti Klemola.

Jo ennen valmistumistaan projekti joutui vakavien poliittisten hyökkäysten ja tiedepoliittisten kiistojen kohteeksi (ks. Partanen 1992, 195). Loppuraportin esipuheessa lähes 40 vuoden takaa todetaan – jotenkin ajankohtaisella tavalla – että ”viime vuosina [on] viitattu usein tutkimuksen ’yhteiskunnalliseen relevanssin’ merkitykseen. (...) olemme joutuneet jatkuvasti pohtimaan, mitä [tämä] tarkoittaa demokratian ja tasa-arvon ongelmien tutkimuksen yhteydessä. Asia ei näytä olevan selvä muillekaan, paitsi niille jotka haluaisivat rajoittaa yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen pelkäksi hallinnolliseksi selvitystyöksi” (Gronow ym. 1977, xi). Tandemin loppuraportin ”työnimenä oli[kin] pitkään ’Onko maallamme malttia viisastua?’” eli ivallinen muunnelma presidentti Kekkonen takavuosien kirjan otsikosta (mt., xii).

Juha oli monella tavalla ylpeä TANDEM:sta, vaikka lisäsi, että aika ajoi nopeasti sen ohi. Hänen vastuullaan oli tutkia ”demokratiaan liittyviä käsitteellisiä ongelmia sekä suomalaisen yhteiskunnan historiallista kehitystä ja valtiollisen vallan käyttöä” (mt., x). Erityistä mielihyvää hän koki siitä, että arkkipiispan julkinen vetoamus TANDEM-projektin rahoituksen lopettamiseksi tyrmättiin Suomen Akatemiassa. Ylpeyttä lisäsi se, että kirja päättyi usean yliopiston kurssivaatimukseen.

Uskon, että Juha oli tyytyväinen myös TANDEM:ssa keksimiinsä käsitteisiin. Yksi niistä oli ”suuri muutto”, joka kiteyttää sodanjälkeisen Suomen ennätyksellisen nopean kaupungistumisen. Toinen oli ”näyttöarvo”, joka kiinnittää huomiota kulutustavaroiden esteettisten arvojen merkitykseen niiden käyttö- ja vaihtoarvojen lisäksi.

TANDEM-projektin viisi vuotta olivat, Juhan omin sanoin, ”erittäin aktiivinen periodi” hänen elämässään; ”ilman sitä kokemusta olen varma”, hän sanoi, ”etten olisi yhtä tyytyväinen elämään” (Partanen 2006a, 1401).

5

TANDEM:n aikaan Juha ei kirjoittanut päihdeaiheista. Sen sijaan voi sanoa, että TANDEM:ssa virinneet keskustelut informaatiopolitiikasta poikivat aiheita viestinnästä, mainonnasta, valistuksesta ja elokuvasta, jotka heti TANDEM:n päätyttyä vuonna 1977 alkoivat näkyä päihdetutkimuksessa. Konkreettisia esimerkkejä tästä ovat alkoholivalistusta ja sen yhteiskunnallisia edellytyksiä tutkinut projekti (esim. Partanen 1981) ja elokuva-analyysi Suomalainen humala valkokankaalla (Partanen 1980). Myös suomalaisten juomatapojen tarkastelu

yhteiskunnan sosiaalisten ja taloudellisten rakenteiden muutosten ilmentäjänä sai lisäpotkua TANDEM:n lähihistoriallisesta ja aikalaisanalyttisestä tutkimusotteesta. Näiden aiheiden parissa Juha vietti osan 1980-luvusta.

1980-luvun puolessavälissä Afrikka tuli kuvaan mukaan. Kun Juhan perheenjäsenet asuivat Nairobissa, hän kirjoitti Alkolle pienimuotoisen tutkimussuunnitelman, jonka otsikko oli ”The opinion climate on alcohol issues in Kenya”. Suunnitelma hyväksyttiin. Työ alkoi, paisui paisumistaan ja päättyi 1990-luvun alussa väitöskirjaan (Partanen 1991a). Sen pääotsikko on juhamaisen napakka (Sociability and intoxication) ja alaotsikko juhamaisen maailmaa syleilevä (Alcohol and drinking in Kenya, Africa, and the Modern World). Tähän toiseenkin pääteokseensa, TANDEM:n lisäksi, Juha taisi olla aika tyytyväinen, vaikka tunnusti että se temaattiselta laajuudeltaan levisi hirviömäiseksi (”monster book”, Partanen 2006a, 1403).

6

Juhan kiinnostus alkoholin ja alkoholihumalan tutkimista kohtaan alkoi vähetä väitöskirjan valmistuttua vuonna 1991. Tämä saattoi liittyä siihen, että hän oikeasti uskoi alkoholin menettävän asemiaan kilpailussa elämisyhteiskunnan muun viihdetarjonnan kanssa. Tähän suuntaan hän argumentoi väitöskirjassaan.

Tajunnan laajentamisen aiheista hän ei kuitenkaan luopunut, päinvastoin. Hänen mielenkiintonsa siirtyi alkoholista huumeiden tutkimiseen. Juhan ensimmäiset huumeaiheiset esitelmät ovat tosin jo 1970-luvulta¹ ja huumevalistukseen liittyviä julkaisuja löytyy 1980-luvun taitteesta. Huumeita hän ryhtyi kuitenkin ahkerammin tutkimaan vasta 1990-luvulla (Partanen 2006a, 1405) Vuosina 1994–2004 hän kirjoitti noin 20 huumeaiheista artikkelia, jotka ovat jättäneet jälkensä ainakin tutkijoiden terminologiaan, ehkä jopa kansankieleen: sellaiset termit kuin ”märkä pilvi”, ”narkofobia” ja ”Suomen toinen huumeaalto” ovat lähtöisin Juhan kirjoituksista. Käsitteellisesti tärkeä oli myös hänen huomautuksensa, että huumeita ei pitäisi jakaa ainekeskeisesti ”koviin” ja ”mietoihin”

¹ Partanen, Juha: Intoxication: A dialectical approach. Paper presented at the Symposium on Directions for Drug Control, Helsinki, 13-15 June, 1973; Partanen, Juha: Notes on the theory of psychoactive drugs. Paper presented at the 7th International Institute on the Prevention and Treatment of Drug Dependence, Lisbon, 17-22 October, 1977. Kumpakaan ei ole arkistoitu. Viittaukset niihin, ks. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste 149/1981.

aineisiin, vaan huumeita ja niiden käyttötapoja kuvaisi paremmin jako ”raskaisiin” ja ”keveisiin”: on olemassa keveiden huumeiden raskasta käyttöä ja raskaiden huumeiden keveätä käyttöä (Partanen 2006a, 1405).

Juuri huumeisiin liittyvät poliittiset, eksistentiaaliset ja kosmologiset kysymykset kiehtoivat Juhaa 2000-luvun eläkepäivinä, jolloin hän piti huumeaiheisia dosenttiluentoja ja -kurseja sosiologian laitoksella. Juha ei ollut mikä tahansa sosiologian dosentti, vaan nimenomaan huumeeksymysten dosentti. Hän oli erityisen kiinnostunut psykedeelien historiasta, niiden roolista 1960-luvun amerikkalaisessa kulttuurivallankumouksessa ja niiden vaikutuksista ihmisen tajuntaan. Vuonna 2008 hän piti Stakesin huume tutkimusseminaarissa esitelmän otsikolla ”Timothy Leary ja psykedelia”, muttei julkaissut aiheesta mitään. Tästä Juhan huume tutkimuksen kaudesta tutkimusyksikkömme peri Juhalta 44 kirjaa, joista suuri osa käsittelee juuri hallusinogeneja.

7

Mutta jos huumeet valtasivat vanhemman Juhan tutkijamielen, niin tekivät myös monet muut ilmiöt. Vuosina 2005, 2006 ja 2007 hän kirjoitti 15 varsin merkillistä aforistista tekstiä Yhteiskuntapolitiikka-lehteen. Ne eivät olleet tavallisia päiväkirjamerkintöjä, eivät esseitä eivätkä oikein kolumnejakaan, vaikka ne näitä muistuttivatkin. Kolmannen kirjoituksen jälkeen lehti varasi Juhalle oman sivun ja alkoi kutsua hänen kirjoituksiaan Partasiksi. Lyhyet kirjoitukset hän otsikoi lyhyesti, esimerkiksi Kävelykeppi, Musiikki, Kirkot, Pimeys, Kuka minä olen?, Futis vai lätkä?, Sohva ja sänky.

Yksi niistä, Lintujen vihaaja, alkaa: ”En pidä linnuista. Niiden levoton pyrähtely sai minut hermostumaan jo lapsena (...) Toista ovat kasvien rauhallisuus ja nöyrä tuotteliaisuus” (Partanen 2006b, 336).

Toisessa Juha mietiskelee musiikkia: ”Pidän siitä, kun äänessä soi intohimo, en pidä äänestä, joka julistaa. (...) Joskus jään hämmennyksiin. Tällainen tapaus oli Janacek, raaka ja karheanviiltävä, raspiveitsi. Sitten aikanani tajusin, mitä on vanhan miehen intohimo” (Partanen 2005c, 693).

Kolmannessa Juha pohtii tasapainoistinsa heikkenemistä ja päätyy ajankohtaiseen vanhuspoliittiseen kannanottoon: ”Pitäisikö siis hankkia kävelykeppi tai kävelysauvat? Totta puhuen, kaikkein mieluiten nojautuisin ystävällisen ihmisen olkapäähän, pitäisin kiinni kädestä” (Partanen 2005a, 469).

Neljännessä hän miettii, miksi hän edelleen jatkaa tupakointia, ”ilman aikomustakaan lopettaa, ainakaan ennen kuin siitä koituu vakavaa terveydellistä haittaa. (...) sikareista on tullut olennainen osa persoonallisuuttani ja elämäni, tapaan tehdä töitä. (...) En osaa kuvitella, että pystyisin kirjoittamaan riviäkään minkäänlaista tekstiä sytyttämättä sikariani. (...) Olen oppinut nauttimaan savun estetiikasta. Savu tekee näkyväksi hengityksen, jokaisen elävän olennon perustoiminnan. Kun poltan, tulen tietoisiksi siitä, että hengitän, olen elossa. [Savun avulla] hengitykseni (...) muotoutuu kuulaksi pilviksi ja taipuisiksi köynnöksiksi, keijujen kiharoiksi. (...) Savu on aineista haurain. Keveydessään ja aineettomuudessaan, arvaamattomissa liikkeissään se on mielikuvieni ja haaveitteni kaltainen” (2005b, 577).

Kauniisti runoiltu likaiseksi julistetusta ilmiöstä.

8

Ajattelen, että Juhan lukemisessa ja kirjoittamisessa oli yllättämisen ja yllätetyksi tulemisen piirteitä. Lukijana hän halusi yllättyä, kirjoittajana yllättää. Tämä ilmenee monista hänen teksteistään, jopa lajityyppitasolla. Hän suosi usein lyhyttä muotoa. Hänen teesinsä valistuksesta ja huumeista sekä nuo Partaset ovat eräänlaisia *shorthands*, lyhyitä tokaisuja, joilla on pitkät ajatukselliset rihmastot. Kirja-arvostelutkin voidaan lukea tähän kategoriaan. Myös hänen matkakertomuksiaan voi pitää lyhyen muodon edustajina, tieteellisen artikkelin ilmeikkäämpänä vaihtoehtona. Tarinoissaan Rotterdamista, Singaporesta ja Japanista Juha heittäytyy pikku antropologiksi, vieraan kulttuurin vietäväksi ja yllätettäväksi. Hän oli innostunut, kun sosiologian totutut käsitteet eivät onnistuneet vangitsemaan hänen havaintojaan ja tarjosi toisinaan lukijalle omia vaihtoehtoja.

Joskus yllättämisen halu läheni provokaatiota. Väitöstilaisuutensa lektion lopussa Juha väitti, että tutkimusjulkaisun ”tarkoituksena on peittää näkyvistä [tutkimuksen tekemisen] tosiasiallinen luonne”. Hänen mielestään tutkimustyölle on ominaista sen ”perustavanlaatuinen sotkuisuus ja hapuilevuus, ja samalla vastuuttomuus ja ilo”. Hän jatkoi: ”Sanoisin jopa niin, että olennaisinta tutkimuksen tekemisessä on osata valehdella ja varastaa. Valehdella asettamalla yksiä [= omia] käsitteitä toisten [= muiden tutkijoiden käsitteiden] sijaan (...). Varastaa – mutta niin että se, minkä on varastanut, näyttää siltä kuin sen olisi aina omistanut”. (Partanen 1991, 283.)

Ja lopuksi: joskus yllättämisessä oli opetuksen lisäksi aimo annos huumoria. TANDEM-projektin ympärillä käytyjen kiistojen keskeinen aihe oli yhteiskuntatutkimuksen ja poliittisen päätöksenteon

suhde. Kerran Juha tiivistä mielipiteensä tutkimuksen riippumattomuuden välttämättömyydestä vitsiksi, lyhyt muoto sekin. Näin:

Pekka pelasi jalkapalloa ja Paavo oli hänen innokas faninsa. ”Paavolla oli tapana antaa Pekalle ohjeita kentän laidalta: Pekka syötä! Katso oikealle! Laukaise! Kerran ottelun ratkaisuhetkillä kentällä syntyi poikkeuksellisen vaikea ja jännittävä tilanne kun Pekka sai pallon. Paavo ei hätäpäissään keksinyt muuta kuin huutaa kentälle: - Pekka, päätä itse!” (Partanen 1992, 199).

Lähteet

Partanen, Juha & Bruun, Kerttu & Markkanen, Touko (1966): Inheritance of Drinking Behavior. A Study on Intelligence, Personality, and Use of Alcohol of Adult Twins. The Finnish Foundation for Alcohol Studies, Helsinki, 1966.

Gronow, Jukka & Klemola, Pertti & Partanen, Juha (1977): Demokratian rajat ja rakenteet. Tutkimus suomalaisesta hallitsemistavasta ja sen taloudellisesta perustasta. WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva, 1977.

Partanen, Juha, toim. (1980): Finnish Intoxication on the Screen. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 143, Helsinki, 1980.

Partanen, Juha (1981): Teesejä valistuksesta. Alkoholipoliittikka 46:4, 1981, 161-168.

Partanen, Juha (1991a): Sociability and Intoxication: Alcohol and drinking in Kenya, Africa, and the Modern World. Finnish Foundation for Alcohol Studies, Helsinki, 1991.

Partanen, Juha (1991b): Kolmas metsästys. Lectio praecursoria 1.6.1991 Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Alkoholipoliittikka 5 6:4, 1991, 280-283.

Partanen, Juha (1992): TANDEM. Sosiologia 29:3, 1992, 193-199.

Partanen, Juha (2005a): Kävelykeppi 70:4, 2005, 468-469.

Partanen, Juha (2005b): Tupakoitsijan tunnustuksia. Yhteiskuntapolitiikka 70:5, 2005, 577.

Partanen, Juha (2005c): Musiikki. Yhteiskuntapolitiikka 70:6, 2005, 692-693.

Partanen, Juha (2006a): Conversation with Juha Partanen. Journal interview 81. Addiction 101:1399-1407, 2006.

Partanen, Juha (2006b): Lintujen vihaaja. Yhteiskuntapolitiikka 71:3, 2006, 336.
